

8. Međunarodni naučni skup

Specijalna edukacija
i rehabilitacija

DANAS

ZBORNİK RADOVA
PROCEEDINGS

8th International Scientific
Conference - Special education
and rehabilitation today

BEOGRAD 2014.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VIII međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 07–09. novembar 2014.

Zbornik radova

The Eight International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, November, 07-09, 2014

Proceedings

Beograd, 2014.
Belgrade, 2014

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Zbornik radova
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Proceedings

VIII međunarodni naučni skup
Beograd, 7-9. 11. 2014.
The Eighth International Scientific Conference
Belgrade, 07-09. 11. 2014.

Izdavač / Publisher:
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:
prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:
prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:
prof. dr Jasmina Kovačević
prof. dr Dragana Maćešić-Petrović

Kompjuterska obrada teksta - Computer word processing:
Biljana Krasić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD.
Proceedings will be published in electronic format CD.

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-061-0

IZRADA INDIVIDUALNIH OBRAZOVNIH PLANOVA: DA LI NAM JE ZAKON RAZUMLJIV?*

Danijela Ilić-Stošović**, Snežana Nikolić, Jasmina Maksić
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Kreiranje Individualnih obrazovnih planova (IOP), u našoj zemlji, nema jasno izrađenu metodologiju, a zakonodavna osnova nije dovoljno precizna i uvodi veliki broj dilema, kako kod nastavnika redovne nastave, tako i kod defektologa. U radu se analiziraju odgovori nastavnika predmetne nastave i defektologa, u vezi sa osnovama izrade Individualnih obrazovnih planova, sa ciljem da se ukaže na značaj izrade precizne metodologije za kreiranje ovog dokumenta. Uzorak za istraživanje činilo je 72 defektologa i 24 nastavnika predmetne nastave, zaposlenih u 31 osnovnoj školi u Srbiji. U istraživanju je korišćen upitnik Likertovog tipa, sastavljen od sedam tvrdnji. Tvrdnje su se odnosile na definisanje svrhe IOP-a, potrebe za kreiranjem, ciljeve, neophodne članove tima, kao i ocenjivanje učenika, prema ovom dokumentu. Pored distribucije odgovora, praćena je i korelacija odgovora nastavnika predmetne nastave i defektologa, kao i doslednost u odgovorima koji su se ticali definisanja svrhe IOP-a, za koga se on izrađuje, prioriteta u postavljanju ciljeva i ocenjivanja. Statističke analize ukazuju da 13,54% ispitanika nije moglo da odgovori na svaku od zadatih tvrdnji. Najveće nedoumice odnosile su se na tvrdnje koje su se ticale prioriteta u kreiranju IOP-a, kao i tvrdnje da li defektolog može da realizuje nastavu prema IOP-u u redovnoj školi (po 20,8% ispitanika je bez odgovora). Beleži se statistički visoko značajna razlika u odgovorima nastavnika predmetne nastave i defektologa ($p=0,000$) na tvrdnje da se IOP, bez razlike, izrađuje za svu decu sa smetnjama u učenju i razvoju, da je akademsko postignuće prioritetni cilj u IOP-u i na tvrdnju da nastavu za učenika koji radi prema IOP-u realizuje isključivo nastavnik redovne nastave. Ne beleži se dosledan stav u pogledu definisanja svrhe IOP-a i ostalih praćenih varijabli. Rezultati jasno ukazuju na, još uvek, prisutne probleme u razumevanju i tumačenju izrade i svrhe individualnog obrazovnog plana, kao i na neophodnost kreiranja precizne metodologije njegove izrade i implementacije.

Ključne reči: Individualni obrazovni plan, nastavnici, defektolozi

UVOD

Obrazovni sistem širom sveta u razvijenim zemljama prolazi kroz reformu, a jedna od tih reformi se odnosi na uključivanje dece sa teškoćama u razvoju u redovne

* Rad je realizovan u okviru Projekta „Kreiranje protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijum za izradu individualnih obrazovnih programa (br. 179025), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

** d.i.stosovic@gmail.com

škole (Ainscow, Miles, 2008; Mittler, 2005; Smith-Davis, 2002). Kao rezultat težnji za reformom i unapređivanja pravednosti u obrazovanju, povećanja nivoa uključivanja marginalizovanih grupa, pravedniju upisnu politiku, zabranu diskriminacije, itd., 2009. godine stupa na snagu Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Službeni glasnik RS, br. 72/09), koji obezbeđuje mogućnost da se deca sa smetnjama u učenju i razvoju obrazuju u redovnom ili u specijalnom školskom sistemu. Praksa, međutim, pokazuje, da se, od trenutka stupanja na snagu pomenutog Zakona, insistiralo da sva deca sa smetnjama u učenju i razvoju budu uključena u škole za obrazovanje dece tipičnog razvoja, a da se pored mera individualizacije, učenicima koji imaju „potrebu za dodatnom podrškom u obrazovanju i vaspitanju zbog teškoća u pristupanju, uključivanju, učestvovanju ili napredovanju u vaspitno-obrazovnom ili obrazovno-vaspitnom radu, ako te teškoće utiču na ostvarivanje opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja...” (Pravilnik o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje^{***}, Službeni glasnik RS, br. 76/10, 2010, član 2) omogući da pohađaju nastavu prema Individualnom obrazovnom planu. Istraživanja, koja su sprovedena nakon stupanja na snagu pomenutog Zakona i pratećeg Pravilnika pokazuju da ponuđeni obrasci za izradu Individualnog obrazovnog plana, tačnije obrazovni profil deteta, sam po sebi, nije dovoljan da bi se pravilno isplanirao oblik i frekvencija neophodne podrške u učenju i ponašanju, posebno za učenike sa višestrukom ometenošću (Ilić-Stošović et al., 2012), da je izrada pedagoškog profila za nastavnike i vaspitače najteža oblast izrade Individualnog obrazovnog plana (Ilić-Stošović, Nikolić, 2013), odnosno da bi, temeljnija i dugotrajna obuka nastavnika za rad u inkluzivnim uslovima, podvrgnuta strogoj evaluaciji, značajno doprinela boljem kvalitetu inkluzije, kao i samih Individualnih obrazovnih planova, a češće empirijske provere omogućile bi iznalaženje najboljeg rešenja za obrazovanje dece sa posebnim potrebama (Ilić-Stošović et al, 2012b). Upravo je to bio osnovni motiv da, analizirajući odgovore nastavnika redovne nastave i defektologa, u vezi sa osnovama izrade Individualnih obrazovnih planova, u ovom radu ukažemo na značaj izrade precizne metodologije za kreiranje ovog dokumenta.

METOD ISTRAŽIVANJA

Uzorak za istraživanje činilo je 72 defektologa i 24 nastavnika predmetne nastave, zaposlenih u 31-oj osnovnoj školi u Srbiji. Kriterijumi za uključivanje ispitanika u uzorak bili su: 1) da je ispitanik pohađao bar jedan seminar o izradi Individualnih obrazovnih planova; 2) dobrovoljnost; 3) dodatni kriterijum za nastavnike je da do sada nisu izrađivali, niti učestvovali u timu za izradu Individualnog obrazovnog plana. U istraživanju je korišćen upitnik Likertovog tipa, sastavljen od sedam tvrdnji. Tvrdnje su se odnosile na definisanje svrhe Individualnog obrazovnog plana^{****},

*** U daljem tekstu Pravilnik

**** U daljem tekstu IOP

potrebe za kreiranjem IOP-a, korekciju ciljeva, neophodne članove tima, kao i ocjenjivanje učenika prema ovom dokumentu. Pored distribucije odgovora, praćena je i korelacija odgovora nastavnika predmetne nastave i defektologa, kao i doslednost u odgovorima koji su se ticali definisanja svrhe IOP-a, za koga se on izrađuje, prioriteta u postavljanju ciljeva i ocjenjivanja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U Tabeli 1 prikazani su deskriptivni parametri rezultata dobijenih na proceni poznavanja osnova IOP-a. Uočava se velika varijabilnost stepena slaganja ispitanika na svim datim tvrdnjama. Na četiri od sedam tvrdnji po jedan ispitanik nije dao odgovor.

Tabela 1 – Deskriptivni parametri

		Frekvencije						AS	SD	Min.	Maks.
IOP je isto što i individualizacija nastavnog rada.	Stepen slaganja	0	1**	2*	3	4	5	2,31	1,35	,00	5,00
	%	1	37,5	22,9	12,5	19,8	6,3				
IOP se, bez razlike, izrađuje za svu decu sa smetnjama u učenju i razvoju.	Stepen slaganja	0	1**	2*	3	4	5	3,93	1,37	1,00	5,00
	%	/	11,5	7,3	6,3	27,1	47,9				
Tim za kreiranje IOP-a je uvek isti i ne može se menjati	Stepen slaganja	0	1**	2*	3	4	5	1,78	,99	,00	4,00
	%	1	50	28,1	11,5	9,4	/				
Ciljevi u IOP-u se ne mogu menjati kada se jednom postave.	Stepen slaganja	0	1**	2*	3	4	5	1,68	1,04	1,00	5,00
	%	/	60,4	22,9	6,3	8,3	2,1				
Akademsko postignuće je prioritetni cilj u IOP-u.	Stepen slaganja	0	1**	2*	3	4	5	3,00	1,41	,00	5,00
	%	1	19,8	16,7	19,8	26	16,7				
Nastavu za učenika koji radi prema IOP-u realizuje isključivo nastavnik redovne nastave.	Stepen slaganja	0	1**	2*	3	4	5	3,02	1,36	,00	5,00
	%	1	17,7	17,7	19,8	29,2	14,6				
Učenik, koji pohađa nastavu prema IOP-u ne može imati ocenu odličan (5).	Stepen slaganja	0	1**	2*	3	4	5	1,66	1,09	,00	5,00
	%	2,1	60,4	17,7	11,5	5,2	3,1				

Legenda:

** Označava odgovor koji ukazuje na potpuno razumevanja Zakona

* Označava odgovor koji ukazuje na delimično razumevanje Zakona

Najveći procenat odgovora, vrednovanih kao odgovor koji ukazuje na potpuno razumevanja Zakona ili odgovor koji ukazuje na delimično razumevanje Zakona, uočava se u tvrdnjama: „IOP je isto što i individualizacija nastavnog rada“ (60,4%; AS 2,31; SD 1,35); „Tim za kreiranje IOP-a je isti i ne može se menjati“ (78,1%; AS

1,78; SD 0,99); „Ciljevi u IOP-u se ne mogu menjati, kada se jednom postave“ (83,3% AS 1,68; SD 1,04); „Učenik koji pohađa nastavu prema IOP-u ne može imati ocenu odličan (5)“ (78,1%, AS 1,66; SD 1,09).

Najveći procenat odgovora vrednovanih kao nerazumevanje Zakona^{*****} uočava se u tvrdnjama: „IOP se, bez razlike, izrađuje za svu decu sa smetnjama u učenju i razvoju“ (81,3% AS 3,93; SD 1,37); „Akademske postignuće je prioritetni cilj u IOP-u“ (62,5% AS 3,00; SD 1,41); „Nastavu za učenika koji radi prema IOP-u realizuje isključivo nastavnik redovne nastave“ (63,6% AS 3,02; SD 1,36).

Statističke analize rađene t-testom ukazuju na prisustvo statistički visoko značajne razlike ($p=0,000$) između odgovora nastavnika predmetne nastave i defektologa na sledećim tvrdnjama: „IOP se, bez razlike, izrađuje za svu decu sa smetnjama u učenju i razvoju“; „Akademske postignuće je prioritetni cilj u IOP-u“; „Nastavu za učenika koji radi prema IOP-u realizuje isključivo nastavnik redovne nastave“, gde su defektolozi značajno učestvovali u procentu odgovora koji se mogu okarakterisati kao indikatori razumevanja Zakona, naspram nastavnika predmetne nastave.

DISKUSIJA

Kako u našoj zemlji nisu rađena slična istraživanja, te poređenje rezultata nije moguće, diskusija će biti bazirana na komparaciji sa zakonodavnom osnovom, ali i rezultatima istraživanja koja mogu pomoći u razumevanju rezultata dobijenih u ovom radu.

Iako prikazani rezultati ukazuju na to da u četiri varijable više od polovine ispitano uzorka daje odgovore koji se mogu okarakterisati kao indikatori razumevanja Zakona, to svakako nije i rezultat koji može ukazati na to da je nastavnicima i defektolozima, u potpunosti, jasna metodologija izrade IOP-a. Navedeno može biti posebno potkrepljeno činjenicom da su uzorak činili ispitanici koji su pohađali bar jedan seminar obuke za izradu IOP-a, ali i činjenica da nastavnici predmetne nastave nisu imali iskustva u izradi IOP-a, pa su odgovore davali samo na temelju poznavanja zakonodavne osnove. Prema Milačić-Vidojević i sar. (2010) obuke nastavnika značajno utiču na porast znanja o osobama sa smetnjama u razvoju, pozitivnost stavova i spremnost da se u razred uključe učenici sa smetnjama. Sugerise se da ove obuke, pored usvajanja određenih znanja, moraju omogućiti i sticanje direktnih iskustava sa decom sa smetnjama u školskom okruženju, kako bi došlo do razvoja pozitivnih stavova i spremnosti da se ove osobe obrazuju. Nastavnici redovne nastave su manje spremni da modifikuju strategije podučavanja za decu sa teškoćama u učenju, nego defektolozi. Takođe, nastavnici redovne nastave su lošije procenili sopstveno razumevanje inkluzije i sposobnost da motivišu učenike, nego defektolozi. Čl. 2, stav 1). Dodatnu teškoću u razumevanju, a i razlog za ovakve odgovore, možemo pronaći

***** Uključuju i odgovore „Nisam siguran“

i u tome što se u pomenutom Pravilniku pod IOP-om podrazumevaju, kao odvojeni delovi i procesi i postupci individualizacije i prilagođeni IOP, sa identičnim uputstvima za izradu, ali i IOP koji se izrađuje za izmenjen program.

Više od polovine ispitanog uzorka je navelo da je akademsko postignuće prioritetni cilj IOP-a, što se može objasniti, pre svega tim, da su upitnik popunjavali nastavnici predmetne nastave, koji mogu očekivati da učenici u više razrede pređu već spremni za usvajanje programskih sadržaja

ZAKLJUČAK

Nišević, Ilić-Stošović (2013, str.111), tvrde da pozitivan stav prema inkluziji u Srbiji pokazuje opadajući trend u odnosu na 2008. godinu, a „kao razlog za to navodi se uglavnom izostajanje podrške nastavnicima, ulazak u inkluziju bez pripreme, neuvažavanje realnih mogućnosti nastavnika i redovnih škola. Nastavnici ističu otežane uslove rada, veliki broj učenika u razredu, različite sposobnosti učenika, teškoće u identifikaciji i dijagnostici problema, teškoće u realizaciji individualnih planova, obilje dokumenatcije. Smatraju da defektolog mora biti stalni član tima škole koji može značajno doprineti lakšem funkcionisanju i nastavnika i, pre svega, učenika sa smetnjama u razvoju.“ Rezultati našeg istraživanja jasno ukazuju na, još uvek, prisutne probleme u razumevanju i tumačenju izrade i svrhe individualnog obrazovnog plana. Oni mogu sugerisati da, na opadajući trend pozitivnog stava prema inkluziji, utiče i zakonodavna osnova izrade IOP-a, kao nosioca kvalitetnog inkluzivnog obrazovanja. Postojanje zakonodavne osnove, same po sebi, nije dovoljno da omogući razumevanje procesa izrade IOP-a. Ovaj složen proces moguće je uspešno realizovati samo uvođenjem jasne metodološke baze, koja će, korak – po – korak regulisati postupke izrade IOP-a, od procene do implementacije.

LITERATURA

- Ainscow, M., & Miles, S. (2008). Making education for all inclusive: Where next? *Prospects*, 37 (1), 15-34.
- Ilić-Stošović, D., Kovačić, A., Nikolić, S., & Maksić, J. (2012). The analyzes of individual education plans for children with cerebral palsy., In: Stošljević, Marinković, Eminović (ed): *Cerebral palsy. A multidisciplinary and multidimensional approach, International thematic collection of papers*, II International Scientific Conference „Special Education and Rehabilitation – Cerebral Palsy, pp. 133-147. Novi Sad: University of East Sarajevo – Faculty of Medicine Foca; Association of Special Educators and Rehabilitators of Serbia.
- Ilić-Stošović, D., Nikolić, S., Ilić, S., & Drčelić, M. (2012b). Identifikacija potreba vaspitača za podrškom u realizaciji inkluzivnog vaspitanja i obrazovanja. *Beogradska defektološka škola*. Vol. 18(2), br. 53, str. 359-368.

- Ilić-Stošović, D., & Nikolić, S. (2013). Identifikacija teškoća u izradi individualnih obrazovnih planova. U: V. Žunić-Pavlović (Ur.): *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, Zbornik radova, pp.139-156. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu.
- Milačić-Vidojević, I., Glumbić, N., & Brojčin, B., (2010). Percepcija stavova, zabrinutosti i samoefiksanosti nastavnika u pogledu inkluzivnog obrazovanja. U: G. Nedović, D. Rapačić, D. Marinković (Ur.): *Special education and rehabilitation – Science and/or practice*. Thematic Collection of Papers, pp. 749-778. Sombor: Society of Special Educators and Rehabilitators of Vojvodina.
- Mittler, P. (2005). The global context of inclusive education: the role of the United Nations. In D. Mitchell (Ed.). *Contextualising inclusive education*. London: Routledge/Falmer.
- Nišević, S., & Ilić-Stošović, D. (2013). Defektolog somatoped – stručni saradnik u inkluzivnom obrazovanju. U: S. Nikolić, D. Ilić-Stošović, M. Stošljević (Ur.): *Stručni saradnik u inkluzivnom obrazovanju*, pp. 105-129. Beograd: Društvo defektologa Srbije.
- Pravilnik o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje, *Službeni glasnik RS*, br. 76/2010.
- Smith-Davis, J. (2002). World initiatives for inclusive education. *Teaching Exceptional Children*. 35, (1), 77.
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2009). *Službeni glasnik R Srbije*, 72/09.

CREATING OF INDIVIDUAL EDUCATION PROGRAMS: DID WE UNDERSTAND THE LAW?

Summary

The precise methodology for creating Individual Education Programs (IEP) still missing in our country. Thus, teachers in regular classrooms, as much as special education teachers cope with many difficulties in understanding the law and creating IEP. The answers of regular classroom professors and special education teachers about the bases of Individual Education Plan's creating process were analysed in this paper. Necessity of good and precise methodology for creating IEP were pointed out. Seventytwo special education teachers and 24 professors from 31 Elementary schools in Serbia answered on seven items structured as claims. The claims were related to defining the aim of IEP, reasons for its creating, structure of a team, and assessment in IEP. We were interested in distribution of answers as much as in correlation between answers of special education teachers and professors, but in consistency of responses between claim about defining the aim of IEP and following claims: Do we create IEP for all children with special needs, without exceptions; What is priority to be done in IEP; Is mark „excellent five“ allowed if child has IEP. According to statistic, 13,54% of a sample, in average, could not give the answer on each claim. The most difficulties were in answering the claim about priority to be done in IEP, and about the possibility for special education teachers to realise class in regular schools (20,8% of sample could not answer the claim). There are high statistic differences between special education teacher and professors ($p=0,000$) when answering the claim about creating IEP for all children with special needs; about priority to be done in IEP; and when answering the claim about possibility for special education teachers to realise class school.s. There isn't consistency of responses between claim about defining the aim of IEP and all other variables. The results of this research confirm hypothesis that the legal bases for creating IEP in Republic of Serbia must be reconstructed. At the same time, precise methodology base for developing IEP must be done.

Key words: Individual Education Plans, special education teachers, professors